

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Данілова О.М., Сівак В.К.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Узагальнено та доповнено сучасні методичні підходи щодо аналізу розвитку збалансованого лісокористування на регіональному рівні. Викладено результати досліджень еколого-стабілізуючих, природоохоронних функцій, продуктивності деревостанів та значення соціальних функцій лісів в контексті розвитку рекреаційного лісокористування та екотуризму в Чернівецькій області.

Ключові слова: збалансоване лісокористування, природоохоронна мережа, лісові ландшафти, оптимізація природокористування.

Вступ. Для України, лісистість якої значно нижча від оптимальної тобто такої при якій ліси найбільш позитивно впливають на клімат, ґрунти, ерозійні процеси, а також дають господарству необхідну кількість деревини вирішення проблеми використання та відтворення лісів на принципах збалансованого розвитку є особливо важливим. Тому, одним із головних завдань сучасного лісового господарства України на різних таксономічних рівнях є розробка і реалізація лісокористування, що базується на врахуванні реального лісозабезпечення та забезпеченні розумної рівноваги між охороною лісових екосистем і постійним, невиснажливим багатотільовим лісокористуванням.

Попередні дослідження. Проблеми розвитку лісокористування та зміни лісистості в Україні, обґрунтування нової моделі лісового господарства України, яка б об'єднувала економічні, соціальні й екологічні цілі та розробка національної лісової політики України є предметом вивчення і дослідження у працях лісівників, екологів, економістів, географів, науковців з проблематики сталого розвитку та були висвітлені нами у публікаціях 10, 11.

Однак питання методичного вивчення збалансованого лісокористування на регіональному рівні, на нашу думку потребують подальшого поглиблення та розробки.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є узагальнення та доповнення сучасних методичних підходів щодо аналізу розвитку збалансованого лісокористування на регіональному рівні з відповідною їх апробацією в межах Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи із трактування сутності екологічно збалансованого лісокористування, як цілеспрямованих, довготермінових, екологічно, економічно та соціально вигідних видів лісокористування, дослідження збалансованого лісокористування з достатньою повнотою повинні охопити всі три напрями використання лісових ресурсів – екологічний, економічний та соціальний, що було

враховано нами при розробці блок-схеми методики аналізу лісокористування у концепції збалансованого розвитку [11].

Екологічні функції лісових ресурсів на регіональному рівні досліджуються за такими напрямками, як збереження та забезпечення захисних функцій лісів, підтримання належного санітарного стану та формування лісостанів, стійких до несприятливих факторів, збереження і створення належних умов для підтримання біологічного різноманіття, підтримання, збереження й множення продукційних властивостей лісів.

Індикаторами *збереження та забезпечення захисних функцій лісів* є дані, що характеризують частку і стан лісових територій, які виконують функції захисту ґрунтів, у тому числі протиерозійні ліси, полезахисні лісосмуги; частку і стан лісових територій, що виконують водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції та ін.

Аналіз вище викладених індикаторів дає змогу виявити сучасний рівень збереження ґрунтів лісового фонду, запобігання їх ерозії, збереження і посилення функцій лісів, які виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, запобігання деградації водних ресурсів лісового фонду і їх збереження у кількості та якості, що забезпечують сталі потреби народного господарства. У свою чергу це дозволяє розробити заходи з протидії негативного впливу на ліси, управління господарською діяльністю в протиерозійних, водоохоронних лісах з врахуванням їх екологічного значення, розробити моніторинг заходів з охорони рекреаційних, оздоровчих, полезахисних лісів.

Для визначення екологічних функцій лісів нами було проведено функціонально-структурний аналіз лісових ландшафтів у розрізі лісництв, природних регіонів та ландшафтних комплексів Чернівецької області який показав – із загальної площі лісів області, що номінально виконують природоохоронні функції найбільше їх у Прут-Дністровському (31,3%), Прут-Сіретському (23,0%) межиріччя та області Скибових Карпат (22,3%), найменше у

області Верховинських Карпат (2,0%). Структурно вони представлені: захисними (32,8% площі вкритої лісами природоохоронного значення), водоохоронними (15,9%), санітарно-гігієнічними (14,9%) та лісами на територіях природно-заповідного фонду області (37%) [9, 10, 15]. У контексті дослідження еколого-стабілізуючих функцій лісів доцільно проводити обрахунки екологічної стабільності території.

Досліджуючи екологічні функції лісів варто розкриття значення лісових екосистем у підтриманні екологічної стабільності території. З цією метою нами були розраховані коефіцієнти екологічної стабільності території Чернівецької області в розрізі адміністративних районів та встановлено, що як правило, екологічна стабільність території прямо пропорційно пов'язана із її лісистістю [13].

Вивчення належного санітарного стану та формування лісостанів резистентних до несприятливих факторів на нашу думку неможливим є без організації моніторингових спостережень за санітарним станом лісів, промисловими викидами, техногенними забрудненнями, показниками дефоліації та дехромації лісових насаджень. Регіональні аспекти організації моніторингу лісових ресурсів висвітлено нами у публікаціях 7, 8.

Проведення моніторингу допоможе оцінити вплив антропогенних і природних факторів на ліси та масштаби цього впливу, показники системи стабільності сталого управління в лісогосподарській галузі, здатність лісів виконувати ресурсні, екологічні і соціальні функції. Завершальним етапом дослідження є прогноз негативних наслідків впливу пожеж, шкідників і хвороб, промислових викидів, техногенних забруднень, інших чинників на ліси, а також планування заходів з ліквідації негативного впливу.

Дослідження збереження і створення належних умов для біорізноманіття лісів передбачає вивчення показників, що є індикаторами збереження місць проживання біологічних видів тварин і рослин, підтримки складу і структури лісового фонду, які забезпечують нормальні умови для існування реліктових, ендемічних і зникаючих видів рослин і тварин, створення оптимальних умов для запилення рослин і розповсюдження насіння та ін.

У контексті дослідження даного напрямку нами було проаналізовано частку лісових ландшафтів у формуванні екомережі Чернівецької області. Встановлено, що із 330 існуючих об'єктів природно-заповідного фонду лісові входять до складу 135, тобто 40% від їх загальної кількості. Проте вони займають 89,7% всієї площі існуючої

заповідної території та забезпечують належні умови для збереження біорізноманіття [3, 18, 19].

Дослідження підтримання, збереження й примноження продукційних властивостей лісів необхідне для формування системи довготермінової оцінки стану лісів за показниками ведення лісового господарства і виконання комплексу лісооблікових робіт для забезпечення необхідних заходів із збереження і підтримання продуктивності лісів України.

Проблема комплексного вираження та оцінки продуктивності лісу і заходів її ефективного підвищення значній мірі залежить від організації моніторингу продуктивності лісових ресурсів, методика проведення якого розроблено і запропоновано нами [16, 1].

Моніторинг деревної продуктивності лісостанів дає можливість вивчити продуктивність лісостанів кожної деревної породи і лісництва загалом, а також динаміку лісостанів і лісового фонду. Саме постійне стеження за динамікою кількісних і якісних показників стану лісового фонду лісництва, неперервний контроль за їх змінами є запорукою прийняття своєчасних рішень, спрямованих на підвищення продуктивності.

Проведена оцінка продуктивності лісів на основі розробленої нами методики, що вказує на залежність екологостабілізуючих функцій лісів від їх продуктивності [16, 1].

Вивчення *соціально-економічних функцій* лісів проводиться за показниками частки лісового сектора економіки у валовому національному продукті, щорічного обсягу заготівлі ділової деревини, співвідношення обсягу переробки ділової деревини в межах регіону та обсягу її вивезення за межі регіону, щорічного обсягу інвестицій у лісове господарство, в тому числі у вирощування лісу, охорону і захист лісу, деревообробку, рекреацію і туризм та ін.

У контексті даного напрямку нами акцентувалась увага на розвиток рекреаційного лісокористування у Чернівецькій області. Було проведено рекреаційну оцінку лісових ресурсів в регіоні досліджень та проаналізовано пов'язані з ним екологічні проблеми [5, 6, 14]

Функціонально-територіальний аналіз об'єктів ПЗФ показав, що у лісах Чернівецької області є достатні передумови для розвитку екологічного туризму, як невід'ємної складової рекреаційного лісокористування [12, 14]. Успішний розвиток екотуризму в межах лісового фонду стримується відсутністю соціально-політичних та економічних умов, сприятливих для інвестицій в розвиток екотуризму, слабкою розробленістю регулятивного механізму платних послуг, відсутністю детальної

інформації про рекреаційні території, зокрема у вигляді реклами та популяризації в засобах масової інформації та інтернет-мережах, відсутністю у штатних працівників відповідних структурних підрозділів досвіду та знань щодо організації екотуризму, пізнавальних програм для різних категорій відвідувачів.

Висновки. Проведений в Чернівецькій області аналіз лісокористування з врахуванням концепції збалансованого розвитку показав, що в межах регіону в достатній мірі реалізуються екологічні, економічні та соціальні напрями лісокористування шляхом збереження та забезпечення захисних функцій лісів, підтриманням санітарно-екологічного стану та формуванням лісостанів стійких до несприятливих чинників середовища, створенням належних умов для збереження біорізноманіття у лісових ландшафтах, підтримання збереження й примноження продукційних властивостей лісів, збереження соціально-економічних та естетико-гуманістичних функцій лісів.

Список літератури

1. Данілова О.М. Вплив породного складу на деревну продуктивність лісів Чернівецької області / О.М. Данілова, В.К. Сівак // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 220. Географія. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 147-153.
2. Данілова О.М. Перспективи лісокористування в Україні / О.М. Данілова, В.К. Сівак // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 238. Географія. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 148-155
3. Данілова О.М. Охорона та захист лісових екосистем у Чернівецькій області в контексті екологічно стійкого лісокористування / О.М. Данілова, К.Й. Кілінська, В.К. Сівак // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та стан збереження екосистем в контексті сталого розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25- річчю Карпатського національного природного парку. – Яремче, 2005. – С. 59-62.
4. Данілова О. М. Економічні механізми регулювання лісокористування в Україні / О.М. Данілова // Матеріали Четвертої міжнародної наукової конференції “Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки”. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 222-225.
5. Данілова О.М. Екологічні проблеми рекреаційного лісокористування у Чернівецькій області / О.М., Данілова, І.Д. Бойко // Ландшафти та геоекологічні проблеми Дністровсько-Прутського регіону: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 60-річчю створення кафедри фізичної географії. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 20-23.
6. Данілова О.М. Рекреаційна оцінка лісових ресурсів Чернівецької області / О.М., Данілова, І.Д. Бойко // Інноваційні моделі розвитку туристичної інфраструктури України. Буковинське та світове старобрядництво: історія, культура, туризм: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 23-24 вересня, 2006). – Чернівці: Рута, 2006. – С. 56-60.
7. Данілова О.М. Роль моніторингових досліджень стану лісових біоценозів у виявленні проблем рекреаційного лісокористування / О.М., Данілова, І.Д. Бойко // Матеріали Четвертої міжнародної наукової конференції “Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки”. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006- С. 10-15.
8. Данілова О.М. Регіональні аспекти моніторингу лісових ресурсів (на прикладі Чернівецької області) / О.М. Данілова // Конструктивна географія: становлення, сучасні досягнення та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (28-29 квітня 2006 р) – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006.- С 135. –137.
9. Данілова О.М. Природоохоронні функції лісів / О.М. Данілова // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки: матеріали шостої міжнародної наук. конф. (Чернівці, 11-12 травня 2007 р). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 308-310.
10. Данілова О.М. Значення лісових ландшафтів у формуванні природоохоронних територій Чернівецької області / О.М. Данілова, В.К. Сівак // Науковий вісник ЧНУ: 36. наук. пр. Вип. 460: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т, 2009. – С. 32-36.
11. Данілова О.М. Сучасні аспекти дослідження лісокористування у концепції збалансованого розвитку / О.М. Данілова, В.К. Сівак // Науковий вісник ЧНУ: 36. наук. пр. Вип. 480-481: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т, 2009.- С. 103-108.
12. Данілова О.М. Значення та перспективи розвитку екологічного туризму у рекреаційному лісокористуванні Чернівецької області / О.М. Данілова, М.В. Білокінь // Науковий збірник Чернівецького університету: 36. наук. пр. Вип. 519-520: Географія. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – С. 20-22.
13. Данілова О.М. Лісові ландшафти як чинник оптимізації екологічної стабільності території (на прикладі адміністративних районів Прут-Дністерського межиріччя) / О.М. Данілова, В.К. Сівак // Науковий збірник Чернівецького університету: 36. наук. пр. Вип. 483: Географія. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – С. 42-45.
14. Данілова О.М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного лісокористування у Чернівецькій області / О.М. Данілова, В.К. Сівак, М.В. Білокінь // Рекреаційно-туристичне природокористування в Східноєвропейському регіоні: сучасний стан і перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-23 жовтня 2010 р) – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 37-41.
15. Сівак В.К. Ландшафти-основа природоохоронних територій Чернівецької області / В.К. Сівак, О.М. Данілова // Географія в інформаційному суспільстві: 36 наук. пр. У 4-х тт. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т. III. – С. 189-191.

16. Швиденко А.Й. Організація моніторингу деревної продуктивності лісостанів / А.Й.Швиденко, О.М.Данилова, В.К. Сивак // Наукові записки Тернопільського

державного пед.університету. Серія: Географія. – Тернопіль. - №2. – Ч.2. – 2004. – С.101-104.

Данилова О.Н., Сивак В.К. Исследования сбалансированного лесопользования на региональном уровне (на примере Черновицкой области). Обобщены и дополнены современные методические подходы анализа сбалансированного лесопользования на региональном уровне. Изложены результаты исследований эколого-стабилизирующих, природоохранных функций лесных ландшафтов, древесной производительности и значению социальных функций лесов в контексте развития рекреационного лесопользования и экотуризма в Черновицкой области

Ключевые слова: сбалансированное лесопользование, природоохранная сеть, лесные ландшафты, оптимизация природопользования.

Danilova O., Sivak V. The study of sustainable forest exploitation at the regional level (at the example of Chernivtsi region). Generalized and supplemented with modern methodological approaches to the analysis of sustainable forest exploitation at the regional level. The results of studies of ecological stabilization, environmental, functions of forest landscapes Chernivtsi region are stated. The basic directions of research productivity stands and importance of social functions of forests in the context of forest recreation and ecotourism are disclosed.

Key words: sustainable forest exploitation, conservation network, forest landscapes, optimization of natural resources.